

TÜRK SÖZLÜKÇÜLÜĞÜNDEKİ AKSAKLIKLAR VE BU ALANDA ATILABİLECEK ADIMLAR

Some Deficiencies In Current Turkish Lexicography and Steps to Be Taken In This Field

Metin YURTBAŞI*

Öz: Sözlükbilim, sözlüklerin derlenmesi, düzenlenmesi, yazılması işi veya uzmanlığıdır. Sözlükbilimciler dildeki kullanım zenginliğine göre sözlüklere yeni madde başlıkları ekler, içeriklerini çeşitli tekniklerle zenginleştirir, hatta yeni tür sözlükler üretirler. Batıdaki saygın sözlükler Türk sözlükçüler için örnekler oluştururken Türkiye’de de hızla bu konuda çalışmalar sürmektedir. Ancak Türk sözlüklerinde madde başlarının seçimi, morfolojik, etimolojik, fonetik ve dilbilgisel özellikleriyle okura sunumu ile birlikte yine onların tanımları ve örnek cümlelerinin yer alış tekniği yönünden eleştirilecek ve geliştirilecek unsurlar vardır. Öte yandan Batıda uzun süredir mevcut olan ve Türk okurunun henüz tanımadığı düzinelerce farklı sözlük türünün Türkçe’ye kazandırılarak dilimizin işlenmesinde sözlükçülerimize görevler düşmektedir.

Anahtar kelimeler: Leksikografi, leksikograf, sözlükbilim, leksem, korpus

Abstract: Lexicography is the scholarly discipline of procedures involved in writing, editing or compiling dictionaries Lexicographers add in dictionaries new entries, enrich their contents with new technology and even new types of words (neologisms). As new types of dictionaries daily set precedence for Turkish lexicographers, recent works in our country are fast evolving. However some deficiencies are prevalent in Turkish dictionaries such as choosing entries, their morphological, etymological, phonetic and grammatical features in line with modern lexicological trend. On the other hand Turkish lexicographers are bound to take the initiative to introduce many types of specific dictionaries available in the West for a long time, those not known yet by the Turkish readership.

Keywords: Lexicography, lexicograph, lexeme, corpus, thesaurus

Makale Gönderim:
01.05.2015
Kabul Tarihi:
27.05.2015

* İnönü Üniversitesi. metinyurtbasi@yahoo.com.

SÖZLÜKBİLİMİN TANIMI VE KAPSAMI

Leksikografi veya Türkçe'deki karşılığıyla sözlükbilim ya da sözlükçülük kavramı, sözlüklerin düzenlenmesi, derlenmesi veya yazılması işi veya uzmanlık alanının ismidir.¹ Sözlükbilimle uğraşanlara leksikograf, leksikolog, sözlükbilimci ya da sözlükçü adı verilir.

Sözlükbilim, bir dilin lekseminin (korusunun) veya semantik anlamda bir sözlükte yer alan (in-the-dictionary) maddelerin (veya madde başlıklarının) dizilimsel ve pragmatik ilişkilerini inceler ve bunların sözlüksel bilgilerinin, bileşenlerinin ya da yapılarının teorilerini geliştirir. 2 Sözlükbilim uzmanları dildeki kullanım zenginliğine göre sözlüklere yeni madde başlıkları (leksemler) ekler, mevcutlarının içeriklerini zenginleştirir ve- bunları basılı veya elektronik sözlükler halinde kullanıcıların hizmetine sunarlar; daha sonra da bu leksemleri semantik açıdan açıklayarak bilimsel olarak tarif ederler.³

Sözlükbilimcilerin başka bir görevi de sözlüklere eklenen bu unsurların tanımlanmasında kullanılan sözcüklerin tasarımını, derlemesini ve kullanımını tutarlı biçimde değerlendirmektir.⁴ Örneğin sözlüklerde yer almayan morfeşleri (out-of-the-dictionary) sözlüklerde yer alacak biçimlerinden (in-the-dictionary) ayırırlar.⁵

Günümüzde sözlükbilim henüz kendi başına bir disiplin veya bilim dalı olarak görülmeyip bilimsel alanda uygulamalı dilbilimin bir alt dalı olarak kabul edilmektedir.

Türkiye'de genel amaçlı sözlükler yanında çeşitli uzmanlık alanlarında hazırlanmış pek çok ihtisas sözlükleri de mevcuttur.⁶ Ülkemiz sözlükbiliminin bu tür yayımların içeriklerinin zenginleştirilmesinde ve çeşitliliklerinin artırılmasında uluslararası dilbilimsel ve leksikografik normlara ulaşması, ulusumuzun bilimsel imajı yönünden çok arzu edilen bir husustur. Ancak mevcut sözlüklerimizin gerek sözlük maddesi (entry) içerikleri gerekse sözlük çeşitliliği yönünden evrensel kriterlere uyup uymadığı açısından bir denetime tabi tutulduğu söylenemez. Ne yazık ki standart-altı birçok uygulama bu sözlüklere isimlerini koyanlar ve onların temsil ettiği değerler açısından üzüntü verici düzeydedir. Bu makalede, bu tür olumsuz örneklerden mümkün olduğunca kaçınılarak örnek alınması gereken ideallere atıflar yapılacaktır. Ülkemizdeki sözlük kullanıcılarının henüz tanımadığı pek çok sözlük türünün

¹ (2014) <http://tr.wikipedia.org/wiki/S%C3%B6zl%C3%BCkbilim>

² (2014) <http://tr.wikipedia.org/wiki/Dilbilim>

³ (2014) http://tr.wikipedia.org/wiki/Anlam_bilimi

⁴ (2014) https://www.academia.edu/9085680/S%C3%B6zl%C3%BCkbilimde_Yasal_Sorunlar_Isichazamazwi_Sesindebele_S%C3%B6zl%C3%BC%BC%C4%9F%C3%BC_nde_Marka_Adlar%C4%B1n%C4%B1n_Kullan%C4%B1m%C4%B1nC3%9Cze_rine_Bir_%C4%B0nceleme

⁵ Bingöl, Zekeriya (2013), Sözlük ve Sözlükçülük Üzerine bir Araştırma, Muğla Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Muğla, Akademik Bakış Dergisi, 9. Sayı, www.akademikbakis.org, 2013

⁶ Bingöl, Zekeriya (2013) ibid

insanımıza tanıtılması, zengin dilimiz üzerinde yapılacak araştırmalar bakımından pek çok yararlar sağlayacaktır.⁷

A. TÜRKİYE’DEKİ SÖZLÜKLERİN İÇERİK YÖNDEN AKSAKLIKLARI ve BUNLARI GİDERME YOLLARI

Mevcut sözlüklerle ilgili eleştiriler hep yapılagelmiş ve ancak bu sayede sözlükçülük gelişme imkanı bulmuştur.⁸ Bugün yüzyıllara dayanan geçmişi ile bu teknolojiler gelişmiş ülkelerdeki en saygın örneklerinden olan Oxford, Webster’s, Duden ve Larousse gibi sözlük örnekleri hep bu tür eleştirilerden yararlanarak bugünkü hallerini almış ve daima kendilerini yenilemişlerdir. Carlo Dossi⁹ sözlüklerin gelişmeleri konusunda “Sözlükler atlaslara benzer, sürekli geliştirilmelidir” (*I dizionari vanno continuamente corretti, come le carte geografiche / Dictionaries need to be corrected continually, like maps.*) demiştir. Bizler de kendi sözlüklerimizi leksikografi alanının verileri doğrultusunda sürekli geliştirmeli ve çağdaş örneklerin gerisinde kalmamalıyız. TDK sözlüğümüz başta olmak üzere yaygın olarak kullanılan sözlüklerimiz içerik ölçütlerine göre incelendiğinde ülkemizde günümüzün sözlüklerinin çoğunda göze çarpan bellibaşlı aksaklıkları şu başlıklar altında toplamamız mümkündür:

A.1. GİRİŞ MADDELERİ

A.1.1 Bu gün piyasada mevcut birçok Türkçe sözlüğün giriş madde seçiminde çeşitli tutarsızlıklar mevcuttur. Bir örnek vermek gerekirse eski veya yöresel sözcüklerin seçilmesi çoğu kez belirli bir standarda bağlı değildir. Bazı sözlüklerimizde “izzetinefis, izzetiikbal, izzetüikram” gibi eski sözcüklere yer verilirken, aynı eskilik düzeyine sahip olan “cemaziyelevvel, kanunisani” gibi sözcükler bu tür sözlüklerin kapsamına alınmadığını görmekteyiz. Yine aynı şekilde “Nuh-u Nebi’den kalma” deyimini böyle bir sözlükte yer alırken aynı sözlükte “Ebussuut Efendi’nin torunu” deyimini bulamayabilmekteyiz.¹⁰

A.1.2 Bazı sözlüklerde madde başlıklarının dilbilgisel özellikleri doğru olarak işlenmemekte veya aynı maddenin bir kelime türü yanında başka bir kelime türünde anlamı varsa o özellik her zaman işlenmemektedir. Sözcülemi “celallice” maddesinin işlendiği TDK sözlüğünde verilen “celallice bir adamdı” örneği sözcüğün sıfat kullanımını yansıtırken aynı sözcüğün zarf kullanımını göz ardı edilmiştir. Oysa bu

⁷ 2014, <http://en.wikipedia.org/wiki/Dictionary>

⁸ Katharina Kemer (2014): Onlinewörterbücher in der Wörterbuchkritik, Ein Evaluationsraster mit 39 Beurteilungskriterien <http://pub.ids-mannheim.de/laufend/opal/pdf/opal2010-2.pdf>

⁹ <http://biblio.uabcs.mx/html/libros/pdf/8/c1.pdf>, http://en.wikipedia.org/wiki/Carlo_Dossi

¹⁰ Ayverdi İlhan, Ahmet Topaloğlu (2007): Türkçe Sözlük, Kubbealtı Lügati, İstanbul

madde başının zarf kullanımı da yaygın biçimde kullanılmakta iken “celallice konuşmak/oturmak/cevap vermek” örnekleri verilmemiştir.¹¹

A.1.3 Sözlüklerimize madde başı olarak eklenecek güncel giriş maddelerinin seçilmesinde veya izlenebilmesi yönünden genel bir zafiyet mevcuttur. Oysa yeni sözcükler ve terimler (neolojizmler)¹² özellikle medyadan izlenerek sözlüklere kolayca eklenebilir ve yeni baskı aralıkları daha sıklaştırılabilir. Örneğin şu yeni sözcük örneklerinin 2010 yılından sonra yayımlanmış hemen hiçbir sözlükte mevcut olmadığı görülmektedir: “Marmaray, Aşti, Paralel Yapı, aşkito, çatı adayı, torba yasa”, “elektronik imza”, selfie”, e-randevu“, ”algı operasyonu”, “akıllı saat”, LED ekran, çapulcu, kalekol, “trend”, “akbil”, “telekulak”, “Teog”.¹³

A.1.4 Yine madde başlıklarının seçildiği bazı alanlardan gelen malzemeler öteki alanlardan gelenlere göre daha azdır. Örneğin bir genel sözlük EDEBİYAT alanındaki terimlerden olan “acem koşması”, ”aforizm”, ”atıklama”, ”manzume”, ”koçaklama”, ”sakiname”, ”salname”, ”terkib-i bent”, ”terci-i bent”, ”terkib-i bent”, ”varoluşçuluk”, ”gazel”, ”bilimkurgu”, ”mitoloji”, ”kinaye”, ”mahlas”, ”müseddes”, ”müsemmen” gibi maddeleri içerirken, aynı sözlükte ECZACILIK dalının şu temel terimleri hiç yer almayabilmektedir: “granül”, “efervesan toz”, “daldırma süspansiyonu konsantresi”, “oral çözelti tozu”, “uyarıcı test flasteri”, “salımlı göz damlası”, “göz inserti”, “oral liyofilize toz”, “enterik tablet”.¹⁴

A.1.5 Batıdaki birçok sözlükte herhangi bir dile özgü sözcüklerin hece ayırmaları (hyphenation)¹⁵ çeşitli şekillerde (tireleme, orta noktalar veya dik ince çizgilerle) belirtilmektedir. Bizde ise sözlüklerin böyle bir fonksiyonu olmadığı çünkü yazıda hece ayırmasının belirlenmiş kurallara bağlı olduğu ve bu kuralların herkes tarafından bilindiği varsayılır. **1** Türkçe’de kelime içinde iki ünlü arasındaki ünsüz, kendinden sonraki ünlüyle hece kurar: *a-ra-ba, bi-çi-mi-ne, in-sa-nın, ka-ra-ca* vb. **2** Kelime içinde yan yana gelen iki ünsüzden ilki kendinden önceki ünlüyle, ikincisi kendinden sonraki ünlüyle hece kurar: *al-dı, bir-lik, sev-mek* vb. **3** Kelime içinde yan yana gelen üç ünsüz harften ilk ikisi kendinden önceki ünlüyle, üçüncüsü kendinden sonraki ünlüyle hece kurar: *alt-lık, Türk-çe, kork-mak* vb. **4** Batı kökenli kelimeler, Türkçenin hece yapısına göre hecelere ayrılır: *band-rol, kont-rol, port-re, prog-ram, sant-ral, sürp-riz, tund-ra, volf-ram* vb. **5** Türkçede satır sonunda kelimeler bölünebilir fakat heceler bölünemez. Satıra sığmayan kelimeler bölünürken satır sonuna **kısa çizgi** (-) konur. **6** İlk heceden sonraki heceler ünsüzle başlar. Bitişik yazılan kelimelerde de bu kurala uyulur: *ba-şöğ-ret-men, il-ko-kul, Ka-ra-os-ma-noğ-lu* vb. **7** Ayırmada satır

¹¹ TDK (2011): Türkçe Sözlük, Ankara

¹² 2014 <http://www.neologisms.us/>

¹³ Yurtbaşı, Dr. Metin(2014) Türkçe Thesaurus, İstanbul

¹⁴ TDK (2011): Türkçe Sözlük, Ankara

¹⁵ 2014: <http://hindson.com.au/info/free/free-english-language-hyphenation-dictionary/>

sonunda ve satır başında tek harf bırakılmaz.¹⁶ Bu kuralları genel kullanıcının daima aklında tutması mümkün olmadığından, benzer tireleme kurallarına sahip Batı ülkelerindeki sözlüklerde okura yardımcı olmak için uygulanan hece ayırma geleneğinin Türkiye’de de uygulanması fayda sağlayacaktır.

A.2. KÖKEN BİLGİSİ (Etymology)

A.2.1 Batı’daki sözlüklerde yaygın olarak görülen bir özellik sözcüklerin kökenleri ve kitap sonlarında da ilgili köklerin türevleri verilmektedir.¹⁷ Türkiye’deki sözlüklerde bu gelenek henüz yerleşmemiştir. Ancak sözlüklerimizde madde başlıklarının kullanıcıyı tatmin edecek şekilde verilmesi gereken “köken bilgisi”nden yoksun olması okuyucunun yeterli bilgi almamasına neden olmakta ve sözlükbilimcilerimiz tarafından dilimize büyük haksızlık yapılmaktadır.¹⁸ Sözgelimi bazı sözlüklerde “pantolon” sözcüğünün sadece Fransızca’dan geldiği ile yetinilerek “Lt pendere” (sarkmak), ve “Fr talon” (topuk) sözcüklerinden geldiği belirtilmemiştir.¹⁹ Aynı şekilde “hamile” sözcüğünün, “yüklemek” anlamındaki Arapça “hml” kökünden geldiği ve bu kökten de “hamal”, “muhtemel”, “ihtimal” gibi türevler üretildiği belirtilmemiştir.²⁰

A.3. SESBİLİM (Phonology)

A.3.1 Batı’da saygın bir sözlüğün ilk görevlerinden olan madde başının uluslararası normlarda sesletiminin (telaffuzunun) okura sunulması sorumluluğunu Türkiye’deki hemen hiçbir sözlük ne yazık ki hakkıyla yerine getirmemektedir. Oysa bu husustaki referans ihtiyacı tartışılmazdır. Eskiden yaygın olarak varsayılan “Türkçe yazıldığı gibi okunup okunduğu gibi yazılan bir dil” olmadığı gerçeği artık modern sesbilim normları ile kanıtlanmış ve herkesçe kabul edilmiştir. Sözlükçülerimizin yazılım ve sesletim arasındaki tutarsızlığı uluslar arası normlarda fonetik transkripsiyon ile kayıtlarda dengelemek zorundadırlar. Ana dili Türkçe olan veya olmayan dil kullanıcıların Türkçe sözlüklerinde bir kelimenin doğru, kabul edilir telaffuzunu yanlış söylemek veya tahmin etmek yerine güvenilir bir kaynak referanstan öğrenebilmesi gerekmektedir.²¹ İngiltere’de Oxford sözlüğünün referans alındığı “kabul edilir telaffuz” (received pronunciation [RP]) normu için ülkemizde de TDK standartları yazım kadar sesletim için de norm olmalıdır. Ancak sözlükçülüğümüzün

¹⁶ TDK (2011): Hece Yapısı ve Satır Sonunda Kelimelerin Bölünmesi: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=208:Hece-Yapisi-ve-Satir-Sonunda-Kelimelerin-Bolunmesi&catid=50:yazm-kurallar&Itemid=132

¹⁷ Latin and Greek Roots, Prefixes and Suffixes: <https://www.learnthat.org/pages/view/roots.html>

¹⁸ Güngördü, Erol (2014): Kökenbilimlik çözümlerler,

¹⁹ Yurtbaşı, Dr. Metin(2007): Türkçe-İngilizce Sözlük, İstanbul

²⁰ Yurtbaşı, Dr. Metin(2007)

²¹ <http://www.antimoon.com/how/pronunc-asap.htm>

içinde bulunduğu acıklı durumda Türkiye’imizde bugün mevcut hemen hiçbir Türkçe sözlük madde başlıkları fonem, alofon gibi “segment” özelliklerini (parça yapılarını) tutarlı biçimde IPA normlarıyla vermemektedir; yani Türkçe’ye özgü ünlü ve ünsüz sesbirimlerimiz uluslar arası normlarda belirtilmemektedir. Sözelimi aşağıdaki sözcüklerde “k” “l” “g” “h” “r” “v” ünsüzlerinin kalın ve ince versiyonları ile ünlülerin tek ve kayan biçimleri en doğru biçimde ancak IPA unsurlarıyla gösterilebilmektedir.²² IPA evrensel transkripsiyon uygulamasının sözlükçülüğümüzde yaygınlanması uluslar arası akademik itibarımızı artıracaktır. Şu normları en kısa zamanda TDK sözlüğünde ve onu örnek alan öteki sözlüklerde görmek istiyoruz: [ke'dı], [a't'afı], [k'tap] [ka'duun], [haəmı'lε], [he'dıε], [arduun'tuuk], [beıın'dıık], [mınaə're], [ın'san], [mıə'dε]

A.3.2 Yine madde başlarının fonetiğinin belirtilmesinde parça-yapı (segmental structure) kadar önemli olan parçalar-üstü yapı (suprasegmental structure) özelliklerin de transkripsiyonda belirtilmesi gerekmektedir. Giriş maddelerinin hemen yanlarındaki IPA transkripsiyonda birinci, ikinci ve üçüncü derece vurgulamalar IPA normlarında aşağıdaki şekillerde gösterilebilir: ['maəteəəs,svf], [kεβ'tenkε,ε], ['sa:ə sɛlaə,mεt], [beı'nεlmı,ıε], [εf'kaə,ruuəmθə,mıε], [sεβ'best pııa,sə_ekonomı,sı], [ku'zuıt,su josuıtə,ru], [haəkı'mıε,tımlı,ıε]²³

A.4. TANIMLAR (Definitions)

A.4.1 Batıda saygın sözlükler için büyük önem taşıyan leksikografik iç tutarlılık madde tanımları için de son derece önemlidir. Bizdeki sözlüklerdeki bazı madde başlıklarının tanımları ötekilere göre çok uzun, bazılarının ise çok kısa oluşu biçiminde bir “tanım yoğunluğu tutarsızlığı” halinde hayli yaygındır.²⁴ Sözelimi “koşmak” maddesi bir sözlükte “adım atışlarını artırarak ileri doğru hızla gitmek” biçiminde uzunca tanımlanırken yine aynı sözlükte “beygir” maddesinin tanımı sadece “at” biçiminde tek sözcükle verilmiştir.²⁵ Yine aynı tutarsızlığı “maşa” sözcüğünün tanımında da görebiliriz. TDK bu sözcüğü “ateş veya kızgın bir şey tutmaya, korları karıştırmaya yarayan iki kollu metal araç” diye tanımlarken,²⁶ “kabartı” sözcüğünü ise sadece “kabarmış yer” olarak tanımlamaktadır.²⁷

A.4.2 Tanımlardaki belirsizlikler: Sözlüklerimizdeki tanımlardan bazıları yeteri kadar belirleyici değildir. Söz gelimi “oynayabilme” sözcüğünün tanımı

²² Yurtbaşı, Dr. Metin(2007): Türkçe-İngilizce Sözlük, İstanbul

²³ Yurtbaşı, Dr. Metin(2014): Çağdaş Türkçe Sözlük, İstanbul

²⁴ Managing a data dictionary: http://library.ahima.org/xpedio/groups/public/documents/ahima/bok1_049331.hcsp?dDocName=bok1_049331

²⁵ TDK (2011): Türkçe Sözlük, Ankara

²⁶ TDK (2011)

²⁷ TDK (2011)

“oynayabilmek işi” biçiminde verilmek²⁸ yerine “oynamada ustalık, beceriklik” biçiminde verilse daha profesyonelce yaklaşımış olurdu. Aynı şekilde “çabukça” maddesi de “çabucak” biçiminde bir eş anlama²⁹ eşleştirilmek yerine “vakit geçirmeden, kısa sürede, bir anda, bir çırpıda” gibi daha açıklamalı bir tanım kullanılabilirdi.³⁰

A.4.3 Türk sözlüklerinde TDK’yı örnek olarak tanımların büyük harfle başlayıp nokta ile bitme tercihi (explanatory style - beginning with a capitalized first letter and ending in a period)³¹ Batı’da artık sözlükçülükte terk edilerek giriş maddesi biçimin tanıma direkt aktarıldığı (translation style) bir norm kullanılmaktadır.³² Nedense bir süre önce Fransız sözlüklerinin ansiklopedilerden esinlenerek benimsediği söz konusu norm bir ayırım olması için Anglosakson sözlüklerinde hiç kullanılmamıştır.³³ Ancak TDK giriş maddelerini cümle özelliği taşımamalarına rağmen hâlâ “cümle halinde veya yazılımda açıklama tarzını” (explanatory style) devam ettirmekte ve bunu kurala bağlamaktadır.³⁴ Bu kurala göre “oynak kemiği” maddesinin tanımı “Diz kapağı kemiği.”³⁵ biçiminde büyük harfle başlayıp nokta ile biten bir formata sahiptir.³⁶ TDK’nın bu yaklaşımını Oxford, Webster’s, Duden ve en son yaygınlaşan imece yöntemiyle hazırlanan online Wikipedia’nın Türkçe versiyonu Vikisözlük’te bulmak mümkün değildir. Bunun basit gerekçesi giriş maddesi ile tanım arasında dilbilgisel yönden tutarlı bir eşdeğerlik olması gerektiği ve bu eşdeğerliğin iki tarafın yapısına da yansımalarının gerektiğidir. Yani giriş maddesi (özel isim olmadıkça) cümle olmadığı için büyük harfle başlamamış ve ardından nokta gelmemiştir ve sırf bu nedenle de tanımın da bu özelliği taşıması gereklidir. Evrensel sözlükçülük tekniğine uymayan Fransızca modelini 1960’lardan bir başka tuhaf örnek sergilemekteydi. O dönemden önce Fransız sözlükleri giriş maddelerinin tamamı (estetik kaygılarla olsa gerek) hep majüskül harflerle yazılıyordu. Latin harflerinin kabulü ile Osmanlıcada olmayan büyük harf özelliğini bu örneğe uygun olarak sözlüklerde kullanan bazı yayınevleri, özellikle Kanaat sözlüğünde aynı formatı uygulamaya başlamıştı.³⁷ Fransızlar daha sonra o uygulamadan vazgeçince TDK’da 1945 sözlüğünde giriş maddelerini miniskül yapmaya karar verdi. Fakat o gün bugündür ne Fransızlar ne de bizim sözlükçülerimiz giriş maddelerinin büyük harfle başlayıp nokta ile bitmesi

²⁸ TDK (2011)

²⁹ TDK (2011)

³⁰ TDK (2011)

³¹ Modül 2: Temel İlkeler ve Yöntemler Terminoloji Çalışması - Uygulama Kılavuzu 6.5 Veri Giriş Kuralları: Tanımlar büyük harfle başlar, noktayla biter. http://www.atesman.info/files/M2_v02-tr.pdf

³² 2014: http://en.wiktionary.org/wiki/Help:Writing_definitions

³³ 2014: ibid

³⁴ Modül 2: Temel İlkeler ve Yöntemler Terminoloji Çalışması - Uygulama Kılavuzu 6.5 Veri Giriş Kuralları: Tanımlar büyük harfle başlar, noktayla biter.

³⁵ TDK (2011): Türkçe Sözlük, Ankara

³⁶ http://tr.wiktionary.org/wiki/Ana_Sayfa

³⁷ Darago, Reşad Nuri (1963): Fransızcadan Türkçeye Yeni Lügat, Kanaat Yayınevi, İstanbul

geleneğinden vazgeçmediler. Tam cümleyi yansıtan ve sözlükler için uygun olmayan ansiklopedik tanım geleneğinden vazgeçmek için artık Fransızları beklememeliyiz. Ancak cümle özelliği taşıyan - yani büyük harfle başlayıp nokta ile biten - atasözlerinin tanımları böyle bir özellikle tanımlanabilir. Çünkü giriş maddesi de tanım da eşdeğer olarak cümle özelliğine sahiptir; deyimler bile bu özelliğe sahip olmadığından dolayı tıpkı bileşik isimlerin tanımlandığı gibi küçük harfle başlanıp noktasız bitirmelidirler.³⁸ Fransız sözlükçülüğündeki bir başka mantıksızlık da sadece kendilerine özgüdür. Giriş maddeleri ne kadar uzun olursa olsun dillerinin gereği olarak vurgunun otomatik olarak sadece son hecede bulunması gerektiğine yönelik bir varsayıma dayalı olarak vurgu işaretlemesinin kasten verilmemesidir. Dikkat ediniz, burada algılanan tek vurgudur. Çünkü Fransızlar, melodik dillerinde var olmasına rağmen ikinci ve üçüncü vurgu olgusunu kesinlikle reddettiklerinden dolayı bu yanlış onlardan etkilenen Türk sesbilimcileri de kendilerini taklit etmişlerdir. Bu yüzden TDK ve öteki sözlüklerimizde zaman zaman tutarsız sıklıkla vurgu gösterilse dahi Fransızlardan esinlenerek ikinci ve üçüncü vurgulamaya asla işaret edilmemektedir.

A.4.4 Eşanlamların durumu: Sözlüklerimizin tanımlarında eşanlamlılar (sinonimler) tanımlarla birlikte karışık olarak verilmekte ve birbirlerinden ayrılmamaktadır. Oysa tanımın yapısı ile eşanlamların yapısı farklıdır. Tanımlar açıklayıcıdır, eşanlamlar ise değildir.³⁹ Tanım verildikten sonra eşanlamlara geçildiği bir şekilde okura hissettirilmelidir; bu geçiş özel bir “Eş.An.” (Syn.) işareti ile olmasa dahi en azından bir noktalı virgül ile belirtilebilir. Eşanlamlıların veya anlamdaşların sayısı standart sözlüklerde tutarlı olarak asgaride tutulsa dahi ayırım net olmalıdır. Çünkü eşanlamı sözcüklerin bolca verilmesi gereken yer sadece eşanlamlılar sözlükleri veya başka bir deyişle kavramsal sözlüklerdir.⁴⁰ Sözelimi standart bir sözlükte “ölmek” sözcüğü “yaşamı sona ermek” biçiminde verilebilir⁴¹ ve ardından belki bir ya da iki tane eşanlam verilebilir. Ancak bazı sözlüklerimizde bu kısa tanımın hemen ardından çok miktarda tek sözcüklü ve deyimse eş anlam vererek normal sözlük fonksiyonu eşanlam fonksiyonunu devralmış gibi görünmektedir⁴² bu garip durum belki dilimizde Batı standartlarında bir Thesaurus ihtiyacının zamanının çoktan geldiğinin bir habercisidir.

A.4.5 Karşıt anlamlıların durumu: Sözlüklerimizde eşanlamlara yer verilse de karşıt anlamların ayrıca belirtilmesi pek alışılmış bir şey değildir; bundan dolayı sözlükçülüğümüzde zıt anlamlı sözcükler yer vermeme eğilimi hakimdir.⁴³ Çok seyrek

³⁸ Yurtbaşı, Dr. Metin(1994): Sınıflandırılmış Türk Atasözleri, Ankara

³⁹ http://tr.wikipedia.org/wiki/Anlam_bilimi

⁴⁰ http://tr.wikipedia.org/wiki/Kavramsal_s%C3%B6zl%C3%BCk

⁴¹ TDK (2011): Türkçe Sözlük, Ankara

⁴² Püsküllüoğlu, Ali (2010): Büyük Türkçe Sözlük, Arkadaş, Ankara

⁴³ <http://www.dil-bilgisi/sozlukler/zit-anlamli-kelimeler-sozlugu/zit-anlamli-kelimeler-b/>

de olsa sözlük editörü herhangi bir madde için bazı karşıt anlamlara yer vermişse bu tesadüfen olmuş ve tutarlı biçimde her yerde verilmemiştir.⁴⁴

Şunu hemen belirtmek gerekir ki “kavramsal karşıtlık” ancak soyut kavramlarda söz konusudur; “masa, sandalye, kapı” gibi somut isimlerin karşıtları olamaz, ancak “dar, akıllı; gelmek, oturmak; yavaşça, öfkeyle” gibi sıfat, fiil ve zarfların karşıtlığından söz edebiliriz.⁴⁵ Karşıtlığın (antonymy) sözlüklerde gösterilmesi Batı ülkelerindeki sözlüklerinde bile çok seyrek olup ancak eş ve karşıt anlamlı sözlüklerde ve bazı thesauruslarda yer alır. Ancak son zamanlarda çıkan münferit “karşıt anlamlılar” sözlüklerinde aşağıdaki karşıtlıkları görebiliyoruz. Bu tür sözlüklerin çoğalmasında ve standart sözlüklere dahil edilmesi veya kapsamlı bir thesaurusun TDK bünyesine en kısa zamanda katılması gerekir: edepsiz ≠ ahlaklı, terbiyeli, ebed ≠ ezel, haşarı ≠ uslu, has ≠ katışık, oflamak ≠ oh çekmek, sebatsız ≠ kararlı, tanınmak ≠ ünü azalmak⁴⁶

A.5 KULLANIM ÖRNEKLERİ (Examples Sentences)

A.5.1 Batılı saygın sözlüklerde madde başlarının anlamlarının doğru olarak öğrenilmesini sağlayan örnek cümleler madde başlıklarının tanımlanmasından hemen sonra verilir ve bunlar kısalık ve uzunluklar yönünden tutarlılık gösterirler.⁴⁷ Ancak ülkemizdeki sözlüklerin kullanım örnekleri konusunda da ne yazık ki büyük tutarsızlıklar hakimdir. Kimi maddelerde örnekler bolca ve uzunca verilirken kimi maddeler için hiç örnek verilmemiştir. Bir sözlükte Ömer Seyfettin’den ya da Namık Kemal’den bolca alıntıya yer verilirken⁴⁸ aynı sözlükte bir başka ünlü yazarımızdan veya bir özelliği olan yazarımızdan hemen hiç alıntıya yer verilmediği görülmektedir. Ayrıca bazı örnekler “Kendini içkiye vurdu.” gibi tam tüme olmasına rağmen bazı örnekler sadece söz öbeklerine (collocations) yer vermektedir: içki alemine katılmak / içkide yüzmek / içkiye düşünmek olmak / içkiyi sulandırmak / sert içki.⁴⁹ Oysa bu son tür örnekleme için Türkçemizde henüz mevcut olmayan “söz öbekleri” (collocations) sözlükleri oluşturulması gerekir.⁵⁰

Mevcut sözlüklerimizde mevcut yukarıdaki aksaklıklar ve benzerleri çeşitli teknik önerilerle ve çalışmalarla giderilebilir.

⁴⁴ TDK (2011): Türkçe Sözlük, Ankara

⁴⁵ http://en.wikipedia.org/wiki/Opposite_%28semantics%29

⁴⁶ Yurtbaşı, Dr. Metin(2014): Sınıflandırılmış Kavramlar Sözlüğü, İstanbul

⁴⁷ <http://www.oxforddictionaries.com/words/example-sentences-help>

⁴⁸ Milli Eğitim Bakanlığı (2004): Örnekleriyle Türkçe Sözlük, İstanbul

⁴⁹ Yurtbaşı, Dr. Metin(2014): Sınıflandırılmış Kavramlar Sözlüğü, İstanbul

⁵⁰ Marcocosta Pilar, León Araúz, Pamela Faber, Chantal Pérez Hernández (2008): LSP dictionaries and their genuine purpose: a frame-based example from MARCOCOSTA

B. TÜRKİYE’DEKİ SÖZLÜK TÜRLERİNİN AZLIĞI ve BATIDAKİ TÜRLERİN ZENGİNLİKLERİ

Türk sözlükçülüğünün mevcut yapısındaki aksaklıklardan sonra sektörün bir başka eksik yönü olan sözlük türlerinin azlığından söz edebiliriz. Batıda LSP (Language for Specific Purposes) denilen “spesifik yani uzmanlık alanı sözlükleri” kapsamında Türkiye’de birçoğu henüz tanınmayan ve el atılmamış düzinelerce sözlük türünden söz edebiliriz. Türk okurunun pek tanımadığı şu birkaç sözlük türünü içeriklerinden örnekler vererek sunmakla sözlükbilime ilgi duyan araştırmacılara ışık tutacağımıza inanıyorum:

B.1 YENİ SÖZCÜKLER (Neologisms) SÖZLÜKLERİ

Batıda çok yaygın olan ve sık sık yenilenen “Neolojizmler Sözlükleri” bizde hiç bilinmeyen sözlük türlerinden biridir ve yeni sözcüklerin doğuşunun kaydedilmesi ve sözlüklere girdiği tamamen tesadüfi bir olaydır. Böylece sözlüklere girmeye aday sözcüklere çoğu kez kayıtsız, bazen de tepki ile bakmak genel eğilimimizdir. Oysa toplumca ürettiğimiz yeni sözcüklere hassasiyetle ve bilinçle baktığımızda bu zenginliğimizle iftihar edebiliriz. Çünkü istesek de istemesek de toplum yeni sözcükler üretmekte ve bir kısmı halkın bilincinde yer etmektedir. Halkın tercihini tutmak, kontrol etmek çoğu kez mümkün olmamaktadır. “pantolon” ve “sütyen” gibi giysilerin bile doğrularının “pend-au-talon”dan (topuğa sarkan) gelme (pantolon) ve “soustener” (alttan tutma) bağlantılı “sütyen” kökenini düşünmeden, veya “çar-şembe” (dördüncü gün) kökenini düşünmeden “çarşamba” biçiminde “galatimeşhur” biçiminde kullandığımızda bu sözlükler bir zamanlar hep yeni sözcük (neolojizm) idi. Ama bunların dile girişleri kaydedilmeden hep tesadüfi olmuştur. İşte bu girişleri sağlayan sözlükler Batıda olduğu gibi Neolojizmler sözlüğüdür. Şu sözcüklerin 2010 yılından sonra Türkçe’de yayımlanmış hiçbir sözlükte yer almadığını görmek bu yöndeki eksikliğimizi fark etmek yönünden ilginç olsa gerektir: telekulak, çapulcu, algı operasyonu, çatı adayı, aşkitom, dijital imza, instagram, LED ekran, YHT, çıktı almak, MSN göndermek⁵¹

B.2. ÖRTMECELER veya GÜZELLEMELER (Euphemisms) SÖZLÜKLERİ

Çağdaş dil kullanıcıları özellikle Batıda duyularımızda tepki oluşturan ve hemen kabul edilmesi kolay olmayan özellikteki ve çoğu kez olumsuz içerikli kavramlar için örtülü ifadeler (örtmece veya güzelleme) karşılıkları bulmuşlardır. Bu tür sözcükleri içeren önemli çalışmalar Batıda hayli yaygın iken⁵² dilimizde de aynı güzellemeler yaygın olarak kullanılmasına rağmen bu tür sözcükleri, söz gruplarını ve

⁵¹ Yurtbaşı, Dr. Metin (2014): Neolojizmler Sözlüğü, İstanbul

⁵² Holder, R. W. (2008): A Dictionary of Euphemisms, Oxford Paperback Reference, London

kavram altında gruplanmalarını içeren bir sözlük hazırlanmamıştır. Şu örtmece veya güzelleme örnekleri böyle bir sözlükte pek ala yer alabilir: “parmaklıkların arkası” (hapis), “engelsiz cami” (camilerde engelliler için yapılan düzenleme), “etnik temizleme” (soykırım), “fişini çekmek veya uyutmak” (öldürmek), “hamileliği sonlandırma” (kürtaj), “yetişkinler için film” (porno), “aşk yaşamak” (zina işlemek), “yatmak” (cinsel ilişkiye girmek)⁵³

B.3. EŞ VE KARŞIT ANLAMLILAR (Synonyms & Antonyms, Thesaurus) SÖZLÜKLERİ

Batıda Dr Peter Mark Roget'nin 1805'te tasarlayıp 1852'de yayımladığı ve o zamandan beri pek çok dilde aynı formatta kullanılan Thesaurus veya eş ve karşıt anlamlılar sözlükleri⁵⁴ standart sözlüklerden farklı bir formata sahip olmakla birlikte standart sözlükleri tamamlayan bir takım oluşturur.⁵⁵ Standart sözlük yazarları madde başlarını en ayrıntılı biçimde açıklamaya çalışırken, Thesaurus yani eş ve karşıt anlamlılar sözlüklerinin yazarları ve editörleri belirli kavramlar altındaki tek kelimeleri veya deyimleri ilgili anlam katmanları altında gruplamaya çalışırlar. Zaman zaman bu sözlüklerdeki kavramlar zıt anlamlarla anahtar kelimelerin anlamını sınırlarlar: Türkçemizde örnek olarak “hayran etmek” kavramına eş düşen sözcüklere örnek verelim: ”büyülemek, ihya etmek, imrendirmek, mest etmek, ram etmek, başını döndürmek, göz kamaştırmak” Bu madde başlığının karşıtı için de şu iki kelime verilebilir: “iğrendirmek, korkutmak”⁵⁶

B.4. KULLANIM veya SÖZ ÖBEKLERİ (Collocations) SÖZLÜKLERİ

Batıda çok yaygın olan “Collocations’ Dictionary” “Dictionnaire collocationnel” veya “Bedeutungswörterbuch” türü “sözcük kullanım sözlükleri”⁵⁷ belirli bir kelimenin önüne veya arkasına gelen ilgili başka kelimelerle ilgili kelimenin oluşturduğu öbekleri sıralar. Dil öğretiminde ve sözcüklerin dildeki yaygın kullanımının uygun bir derlem ile okura sunulmasını sağlayan bu tür kaynaklara dilimizde ihtiyaç vardır. Hayli geç kalınmış böyle bir girişimin derhal meyve vermesi dilimize gönül verenlerin büyük beklentisidir. Böyle bir sözlükte sözgelimi “ekmek” isminin söz öbeği kullanımları için şu örnekler verilebilir: ekmeğini taştan çıkarmak, ekmeğine kan doğramak, ekmeğine yağ sürmek, ekmeğini kazanmak, ekmek elden su gölden, ekmek kapısı, ekmek somunu, ekmek parası ile oynamak.⁵⁸

⁵³ http://www.turkishstudies/Makaleler/1405955501_15-%C3%BCst%C3%BCnerahat1675.pdf

⁵⁴ http://www.turkishstudies/Makaleler/1405955501_15-%C3%BCst%C3%BCnerahat1675.pdf

⁵⁵ <http://en.wikipedia.org/wiki/Thesaurus>

⁵⁶ <http://www.merriam-webster.com/netdict.htm>

⁵⁷ Yurtbaşı, Dr. Metin(2014): Sınıflandırılmış Kavramlar Sözlüğü, İstanbul

⁵⁸ McIntosh Colin, Ben Francis, Richard Poole (2009): Oxford Collocations Dictionary

B.5. IPA SESLETİM (Phonetics) SÖZLÜKLERİ

Uluslar arası standart sözlüklerde⁵⁹ özellikle yabancılar için belirli bir dildeki sözcüklerin nasıl telaffuz edilmesi gerektiğini IPA denilen Uluslararası Fonetik Kurumu'nun standartları ile gösterilir.⁶⁰ IPA sembolleri hem fonemlerin ve alofonların tek tek değerlerini, ünlü ve ünsüz sesbirim öbeklerini hem de birinci, ikinci, üçüncü derece vurgulama özelliklerini en hassas bir biçimde göstererek bu konudaki karışıklığı önlerler. Gelişmiş ülkelerin sözlüklerindeki bu özelliklerin en kısa zamanda başta TDK sözlüğü olmak üzere bütün Türk sözlüklerinde yerleşmesi bilimsel bir gerekliliktir. John Kenyon fonetik normları bilmenin ve kullanmanın her dilci ve dil öğretmeni için esas olduğunu şu sözlerle bildirmektedir: “A language teacher not trained in phonetics is like a doctor not trained in anatomy.” (Fonetik bilmeyen bir dil öğretmeni (dilci), anatomi bilmeyen bir doktor gibidir.) Türkçe'nin IPA sembolleriyle yazılmış sözlüğünü hazırlayan Prof. Dr. İclal Ergenç'inin çalışması⁶¹ bu konuda bir başlangıçtır ama geliştirilmesi ve uygulamaya konması gerekir. IPA normlarına göre bazı kelimelerin telaffuzlarının nasıl gösterildiği gerektiği aşağıda verilmiştir. Bu yaklaşım standart sözlüklere yerleşinceye kadar acil olarak Türkçe IPA sesletimin sistem olarak halka öğretileceği tanıtıcı çalışmalar yapılması ve yaygınlaşmasının desteklenmesi gerekir: [ke'dı], [a'taħ], [kɪ'tap] [ka'duŋ], [ħaəmɪ'lɛ], [ħe'dɪɪɛ], [aɪduŋ'tuɰk], [beɪɪn'dʒɪk], [mɪnaə're], [ɪn'san], [mɪə'dɛ] ['maəteəes,sɪf], [kɛβ'tɛnkɛ,lɛ], ['sa:ə sɛlaə,mɛt], [beɪ'nɛlmɪ,lɛ], [ɛf'kaə.ruʊmʊə,mɪɪɛ], [sɛβ'best pɪa,sa_ekonomɪ,sɪ], [kw'zuɰt,sʊ josʊnfa,rɯ], [ħaəkt'mɪɪɛ,tɪmɪlɔ,lɪɛ]⁶²

B.6. KÖKENBİLİM (Etymology) SÖZLÜKLERİ

Batıda birçok standart sözlüğün bünyesinde yer alan köken bilgileri⁶³ bazı özel etimolojik sözlüklerin tek fonksiyonudur.⁶⁴ Bizde de bu alanda mevcut birkaç kökenbilim sözlüğü olmakla birlikte⁶⁵ daha kapsamlı ve Batı standartlarında etimoloji sözlüklerine ihtiyaç vardır. Özellikle her bir kelimenin kökenini ayrıntılı verdikten sonra korpusta mevcut maddelerin türev olarak verildiği köklerden hareketle gruplandırılmış bir bölüme büyük ihtiyaç vardır. Örnek: “frz” kökü: Ar. (ayırma, ayırıştırma): *ifraz*, *müfreze*; “choronos” kökü EYun (zaman): “*anakronik*, *kronik*,

⁵⁹ Yurtbaşı, Dr. Metin(2014): Sınıflandırılmış Kavramlar Sözlüğü, İstanbul

⁶⁰ ABD: Webster's, Heritage İngiltere: Oxford, Longman, Cambridge, Almanya: Duden, Wahrig, Pons, Fransa: Larousse, Hachette, Robert

⁶¹ http://en.wikipedia.org/wiki/Phonetic_transcription

⁶² Ergenç, İclal (2002): Konuşma Dili ve Türkçenin Söyleyiş Sözlüğü, Multilingual, İstanbul

⁶³ Yurtbaşı, Dr. Metin (2014): Çağdaş Türkçe Sözlük, İstanbul

⁶⁴ http://tr.wikipedia.org/wiki/K%C3%B6ken_bilimi

⁶⁵ <http://www.nisanyansozluk.com/>

kronoloji, senkronize”; “*msl*” kökü: Ar. (*benzeme*): *emsal, masal, mesela, mümessil, temsil, timsal*.⁶⁶

B.7. BEDEN DİLİ (Body Language) SÖZLÜĞÜ

Kitap biçimindeki veya online tabir edilen internet sözlükleri “yazılı ve sözlü iletişim” alanında kullanılmaktadır. Ancak iletişimin bir de “sözsüz” boyutu vardır ki buna “beden dili” denir.⁶⁷ Ne yazık ki dilimizde “jestleri” ve anlamlarını veren kapsamlı bir “beden dili sözlüğü” ufak tefek girişimler dışında henüz geniş çapta hazırlanmamıştır.⁶⁸ Böyle bir sözlükte şu unsurlar bulundurulur Türk halkının kendini bir başka boyutta ifade ediş kültürünün zenginliği sergilenmelidir: “*tehdit*”: *işaret parmağının öne itilmesi*; “*kabul*”: *başın öne doğru sallanması*, “*red*”: *kaşın kaldırılması*, “*boş verme, ilgilenmeme*”: *omuzlarını silkme*⁶⁹

B.8. SOSYO POLİTİK TERİMLER (Socio-Political) SÖZLÜĞÜ

Birçok öteki spesifik sözlükler gibi siyasi terimler sözlükleri de sürekli içerik değiştirmekte olup bu alanda hayret edilecek kadar çok malzeme oluşmuştur.⁷⁰ Sözlükbilimcilerimiz Batıdaki örneklerinden adapte ederek ve Türkçedeki özgün siyasi malzemeleri bir araya toplayarak kendi sosyo-politik terimlerimizi sözlük haline getirebilirler. Bu tür bir sözlüğe dahil edilebilecek birkaç terimi sıralayabiliriz: üniter-devlet, ulus-devlet, yasama, yürütme, yargı⁷¹

B.9. SOSYAL MEDYA (Social Media) SÖZLÜĞÜ

Kişiler internet üzerinde birbirleriyle yaptığı diyaloglar ve paylaşımların bütünü olan sosyal medyanın ve bu teknolojinin kendi dili ve bu dile özgü jargonu vardır. Bu jargonun kayda geçmesi ve ilgililerce paylaşılmasına yardımcı olunması gerekir. Sosyal medya sektörü terminolojisinden birkaç örnek: *dijital medya iletişimi, geri bildirim / geri besleme, ikinci nesil halkla ilişkiler, dijital medya, arama motoru pazarlama, bilgi sistemleri yöneticisi, tekrar ileti, izleme tavsiyesi*⁷²

⁶⁶ Etimoloji Sözlüğü: <http://www.nisanyansozluk.com/>

⁶⁷ Yurtbaşı, Dr Metin (2014): *Çağdaş Türkçe Sözlüğü*, Excellence, İstanbul

⁶⁸ Yaman, Doç.Dr. Ertuğrul (2014): *Beden Dili*, <http://pdb.ormansu.gov.tr/Personel/Files/Beden%20Dili.pdf>

⁶⁹ François Caradec, François (çev. Ceyda Akaş) (2006): *Beden Dili Sözlüğü*, Kitap Yayınları, İstanbul

⁷⁰ Yurtbaşı, Dr. Metin (2007): *Body Language Dictionary*, Dictionary of 2007, İstanbul

⁷¹ Siyasi Terimler Sözlüğü: <http://www.onyirmi5.com/haber/guncel/politika/462/siyasi-terimler-sozlugu.html>

⁷² Oğuz, Betül Bülbül (2012) Sosyal medya dilinin görüntüsel gösterge boyutu ve bunun dile etkisi, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 7/4, Fall 2012, p. 1157-1166, Ankara

B.10. İLETİŞİM (Communication) SÖZLÜĞÜ

Batıda yaygın olan çeşitli iletişim türleri ve ona ilişkin özgün terimleri içeren uygun bir sözlük çok kullanışlı olacaktır.⁷³ Bu tür bir sözlükte yer alabilecek madde başlıkları şunlar olabilir: *şükela, geri besleme, abartılı sinyal, lengerleme, oydaşım, korkuluk sinyalleri, ayla etkisi, düğme duyumsamazlığı, bekleyin hacılar*⁷⁴

B.11. BİLİŞİM (Informatics) SÖZLÜĞÜ

Bilişim sektörünün dilini gençler kullandığı kadar bu dilin malzemeleri kayıtlara geçirilerek paylaşılmalıdır. Birkaç örnek: *veri, bellek, ana kart, sunu, oturma, denetleme, bilgi teknolojileri.*

B.12. GENETİK BİLİMİ (Genetics) SÖZLÜĞÜ

Genetik ve moleküler biyoloji alanında gittikçe gelişen çalışmalar böyle bir sözlüğü gerekli kılmıştır. Bu alandaki uzmanların kullandığı birkaç genetik terimi: *poligenik, popülasyon genetiği, mutajen, kimerik, gonozomal kromozom, fenotip, antisipasyon, dominant gen*⁷⁵

B.13. TERS (Reverse) SÖZLÜK

Kavramlara farklı açıdan bakıp anlam yükleyerek bunları açıklayan ve örnekler veren bir sözlük türü Türkiye için çok yeni bir yaklaşımdır. Ters sözlüğe şu tür kavramlar ve açıklamalar girebilir: terbiyeli çorba (hal ve hareketleriyle diğer çorbalara örnek olan, ahlakıyla ün salmış çorbaya verilen ad); çok şükür, bugün de bi boka yaramadım; aşkım bak bunu yapmayalım istemiyorum, yo hoyor ostomoyorum dodom.⁷⁶

B.14. TERSİNE ALFABETİK (Reverse Alphabetical Order) SÖZLÜK

Kelime biçimlerinin son harflerine göre sıralanışını veren ve Türkçe sözlüğün ters dizimini içeren bu tür sözlüklerin oluşumu da desteklenebilir. Prof. Dr. Dursun Zengin⁷⁷ ve Hayriye Memoğlu Süleymanoğlu'nun⁷⁸ çalışmaları geliştirilebilir.

⁷³ Canan, Seçkin (2014): Sosyal Medya jargonu için (anlamsal) sözlük, <http://aseckincanan.com/2013/04/sosyal-medya-jargonu-icin-sozluk/#.VHm3HNKsVWI>

⁷⁴ Mutlu, Prof Dr Erol (2012): İletişim Sözlüğü, Sofos Yayınları, İstanbul

⁷⁵ Bilişim Sözlüğü: <http://www.bilisimsozlugu.net/>

⁷⁶ Türk Hematoloji Derneği (2014): Genetik Terimleri Sözlüğü, <http://www.thd.org.tr/thdData/Books/723/genetik-terimler-sozlugu.pdf>

⁷⁷ ters sözlük: https://twitter.com/ters_sozluk

⁷⁸ Zengin, Prof. Dr. Dursun (2009), Türkçenin Tersine Sözlüğü, Kurmay Yayınevi, Ankara 2009

İçerikten örnekler: *rica etmek / irca etmek, veda etmek / ifa etmek, Urfa kebabı / yufka kebabı* vs.⁷⁹

B.15. SÖZCÜK SIKLIĞI (Word Frequency Counts) SÖZLÜKLERİ

Özellikle dil öğretiminde son derece yararlı bu çalışmada gerekli yeni sözcükler sıklık sıralamasına göre sunulur.⁸⁰ Mesela Türkçede en çok kullanılan 10 bin kelime arasında en çok kullanılan 10 kelime bu listeye göre şöyle sıralanmıştır: *bir, ve, olmak, bu, için, o, ben, demek, çok, yapmak*⁸¹

B.16. SESEŞLER (Homophones) SÖZLÜĞÜ

Batıda çok yaygın olan sesdeşler⁸² dilimizde de mevcuttur⁸³ ve dil farkındalığı için son derece yararlı bir çalışma, sözlük biçiminde de yayımlanabilir. Örnekler: *gül (çiçek/gülmekten emir), kır (kırsal alan/kırmaktan emir), yazma (baş örtüsü/yazmaktan olumsuz emir/yazma işi), kara (siyah/kar'a yönelme), "çay kenarında çay içmek çok zevklidir."*⁸⁴

B.17. ANLAMSIZ SÖZCÜKLER (Nonsense Words) SÖZLÜĞÜ

Kelime yapısı itibarıyla anlamsız gibi görünen bazı sözler (nonsense words)⁸⁵ kullanıldıkları bağlama göre aslında önemli anlamlar taşırlar⁸⁶ Bunların da kendilerine göre özel bir sözlükte yer alma hakkı vardır. Örneklere bakarak siz karar verin: *ohoo, ohaa, pehey, pıt pıt, hoppidihoppidi, hoop, vırck vırck, mırm mur mur, ayyy, ihihih, bingül bingül, kakara kikiri*⁸⁷

⁷⁹ Yenisoy, Prof. Dr. Hayriye Süleymanoğlu (2014): Türkçe'nin Ters Sıklık Sözlüğü, Hatiboğlu Yayınları, İstanbul

⁸⁰ Zengin, Prof. Dr. Dursun (2009), Türkçenin Tersine Sözlüğü, Kurmay Yayınevi, Ankara 2009

⁸¹ word frequency lists: http://en.wiktionary.org/wiki/Wiktionary:Frequency_lists

⁸² Türkçe'nin onbinlerce kelimelik sıklık taramasında en baştaki ilk 100 kelime: bir, bu, ve, ne, mi, için, çok, ben, o, evet, de, var, ama, mı, değil, hayır, sen, şey, da, daha, bana, kadar, seni, beni, iyi, onu, tamam, bunu, gibi, yok, benim, her, sana, ki, sadece, neden, senin, burada, zaman, hiç, şimdi, nasıl, sonra, olduğunu, en, mu, hadi, misin, şu, öyle, ya, güzel, biraz, musun, önce, lütfen iyi, bak, ona, böyle, oldu, hey, istiyorum, onun, geri, bile, eğer, artık, gerçekten, kim, bay, yani, çünkü, büyük, doğru, peki, buraya, biliyorum, başka, belki, olarak, tanırım, tek, efendim, biri, olur, olacak, adam, haydi, olan, işte, et, sanırım, merhaba, biz, orada, demek, teşekkürler, hiçbir, nerede, yardım, ederim, bilmiyorum, gün, gece, oh, fazla, bütün, bunun, tüm, harika, ile, yeni, gel, biliyor, http://en.wiktionary.org/wiki/Wiktionary:Frequency_lists

⁸³ homonym list: http://www.cooper.com/alan/homonym_list.html

⁸⁴ seşeş kelimeler, eşsesli sözcükler: <http://forumodev.blogcu.com/stes-kelimeler-es-sesli-sozcukler-ozellikleri/8871173>

⁸⁵ seşeş kelime örnekleri: <http://stes-kelime-ornekleri.nedir.org/>

⁸⁶ nonsense words: <http://phrontistery.info/nonsense.html>

⁸⁷ nonsense words: http://en.wikipedia.org/wiki/Nonsense_word

B.18. CONCON DİLİ, 88 TİKİ DİLİ, 89 BEYAZ YAKA DİLİ VE PLAZA EDEBİYATI, 90 LÜMPEN DİLİ 91 (New Slang Words or Corrupted Use) SÖZLÜKLERİ

Dilimizin tahrif edildiği biçimdeki eleştirilere muhatap olan bu yeni kullanım adeta kendi başına bir kültür oluşturmakta ve standart dili zorlamaktadır.⁹² Belki de en iyisi başka dillerde olduğu gibi bizim dilimizde de oluşan bu özel kültürel oluşumu dışlamadan bu kültürle ilgili bir sözlük de oluşturup kendi içinde gelişmeye bırakmaktır.⁹³ Bazı tiki sözcükler aşağıdadır: *oldu canım başka, meğersem, apaçi, indiragandi, yersen, aşkitom, diyosun, rüzgar yapmak, takoz, pişti olmak, giydirmek, güvercin takla, kadayıf, kal gelmek, kapak olmak, kaşar*⁹⁴

B.19. FUTBOL/KADIN/ASKER ARGOSU

Bu özel alanlarda kullanılan binlerce deyim için Filiz Bingölçe'nin⁹⁵ yaptığı çalışmalar geliştirilebilir. Filiz Bingölçe'nin sözlüklerinde ilk kez kayda geçen binlerce madde başından bazıları şunlardır: asker argosu: kobrayı üstüne göndermek, kokonos, kolluk bende kılık bende, patagonya ordusu; kadın argosu: arşive manşet olmak, ayna çatlatmak, azot gibi açıkta kalmak, ayrıntılar; futbol argosu: dibi lehimsiz, doksan mumluk, dört leşi olmak, dumancı, duttirik olmak, düdük taslamak⁹⁶

⁸⁸ Işık, Selen (2010): Pucca Günlükler, Okuyan-Us, İstanbul; pucca sözlüğünden örnekler: bicik (meme), çekirdeğinden reçel yapmak (sevişmek), ilik gibi (bebe), kekomançı (kıronun bir level üstü), koluna sümük sürülmeyen erkek (hem çirkin hem parasız hem salak, üzerine bir de ezik ama kendini bir şey sanan erkek), osuruktan söz yüzüğü (genellikle lise biter bitmez ya da üniversitede "aşığiz ihih" diye takılıp, aileden bir allah'ın kulunun bilmediği yüzük)

⁸⁹ concon dili ve edebiyatı: <https://www.itusozluk.com/goster.php/concon+dili+ve+edebiyat%FD>

⁹⁰ tiki dili ve edebiyatı: <https://eksisozluk.com/tiki-dili-ve-edebiyati--849326>

⁹¹ beyaz yaka dili ve plaza edebiyatı: <http://listelist.com/beyaz-yaka-dili-ve-plaza-edebiyati/>

⁹² lümpen dili ve edebiyatı: <https://eksisozluk.com/lumpen-dili-ve-edebiyati--4508661>

⁹³ Cepe, Naci (2012) Dilimizin yozlaşmalar ne zaman duracak?, Gönül Sitesi, 26.11.2012 http://www.gonulsitesi.net/index.php?option=com_content&view=article&id=1175:dilmzdek-yozlamalar-ne-zaman-duracak&catid=1:yazarlarmz&Itemid=44

⁹⁴ Baltalar, Hasan (2008): dil geliyor ama nasıl; bir kara mizah yazısı <http://www.hasanbaltalar.com/index.php?id=57>

⁹⁵ Eyüpoğlu, Ali (2014): Lümpen Sözlüğü, <http://www.milliyet.com.tr/lumpen-sozlugu/magazin/ydetay/1867657/default.htm>

⁹⁶ Bingölçe, Filiz (2010) Kadın Argosu Sözlüğü 1, 2, Osmanlı Argosu Sözlüğü, Asker Argosu Sözlüğü, Futbol Argosu Sözlüğü

B.20. SINIFLANDIRILMIŞ ATASÖZLERİ,⁹⁷ DEYİMLER,⁹⁸ ARGO⁹⁹ VE TABU SÖZLER (Conceptually Classified) SÖZLÜKLERİ

Klasik atasözü, deyim ve argo sözlükleri dilimizde alfabetik sıralama halindedir. Kavramlara göre tasnif edilerek aşağıdaki gibi çalışmalar üretilebilir: ÖLÜM maddesi hakkındaki deyimler: hakkın rahmetine kavuşmak, nalları dikmek, tahtalı köyü boylamak, imamın kayığına binmek, mortoyu/zartayı çekmek; atasözleri: Ecel gelince oğul evlat sormaz. Falan ölmüş filan ölmüş, bir gün derler Sinan ölmüş. veya TEŞEKKÜR EDERİM kavramı şu sözlerle de ifade edilebilir: Allah bereket versin, behüdar ol, nur ol, ömrüne bereket, su gibi aziz ol, ziyade olsun¹⁰⁰

B.21. ÇİFT DİLLİ, ÇOK DİLLİ HALK DEYİŞLERİ (Bilingual, Multilingual Paremiography) SÖZLÜKLERİ

Özellikle çevirmenler, kültürler arası çalışma yapanlar, yabancı dil öğrenenler ve dilimizin kültürümüzün evrensel boyutlarına meraklı olanlar bu tür sözlüklerden çok istifade ederler. Sözelimi “Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı vardır” atasözümüzün veya “anasının karnında dokuz ay on gün nasıl durmuş” deyimimizin çeşitli dillerdeki çevirileri ve karşılıklarını karşılıklı¹⁰¹ olarak veren “karşılaştırmalı paremiyoloji”¹⁰² sözlüklerinin hazırlanması ve desteklenmesi hem dilimize hem de dünya literatürüne büyük hizmet olacaktır.

B.22. YÖRESEL DEYİMLER (Regional Idioms) SÖZLÜĞÜ

Türkçe'nin lehçe olarak konuşulduğu çeşitli bölgelerin yerel sözleri vardır. Bunlar dilimizin son derece kıymetli hazineleridir. Bunların kaydolmaları ve paylaşılması gerekir. Mesela “Gonya Sözlük”ten bazı alıntılar: Sıtkım sıyrıldı, Laf avurtlamak, Zavalına dikil emi, Hışımına dikli gal, Odunğ ocağın kör gapanlı galsın; Davlara gal ay laf, Mezedlere galasıca, Donuzöllün körü, Oy başa dağ döğrümeye gari, Nörüsünüz laaa nolduguz olum hadi gağın loo, Gı Haççe nörün gı?, Ana gavurun sipasına, Vah diyvirdim guzum guzum, Üh ülen, vaahh dimişsiim, Bi geliver hele.¹⁰³

⁹⁷ Serhatlı, Serdar Müteferrika (2014): Açık Gazete: Kadınlar bunları söylüyor da biz mi duymadık. <http://www.acikgazete.com/kultur-sanat/2012/02/18/kadinlar-bunlari-soyluyor-da-biz-mi-duymadik.htm?aid=45574>

⁹⁸ Yurtbaşı, Dr. Metin (2014): Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü, Excellence, İstanbul

⁹⁹ Yurtbaşı, Dr. Metin (2014): Sınıflandırılmış Deyimler Sözlüğü, Excellence, İstanbul

¹⁰⁰ Aktunç, Hulki (2006): Türkçe'nin Büyük Argo Sözlüğü, YKB, İstanbul

¹⁰¹ Yurtbaşı, Dr. Metin (2014): Sınıflandırılmış Atasözleri / Deyimler Sözlüğü, Excellence, İstanbul

¹⁰² Yurtbaşı, Dr. Metin (2014): A Dictionary of Turkish Proverbs, Excellence, İstanbul

¹⁰³ Paremiography: <http://en.wikipedia.org/wiki/Paremiography>

B.23. TARİHSEL DÖNEM (Historical) SÖZLÜKLERİ

Batı’da olduğu gibi bizde de değişik dönemlerde kullanılan Türkçe’nin sözcük yapısını ve kullanımlarını yansıtan sözlükler günümüzdeki yazı ve sunum ile ilgilenenlerin kullanıma sunulabilir; Türkçe’nin geçmiş dönemlere ait sözlüklerinden bazıları şunlardır ve hepsi genç nesil tarafından tanınmamaktadır: Lehçetü’l-Lügat (1844), Kitab-ı Müntehabat-ı Lügat-i Osmaniye (1852), Lügat-i Kamus (1870), Zübdetü’l-Lügat (1871), Lehçe-i Osmanî (1876): Mir’atü’l-Lügat (1877), Lügat-i Ebuzziya (1890) Lügat-i Şemsettin (1891): Lügat-i Naci (1891), Kamus-ı Osmanî (1896), Kamus-ı Türkî (1901), Mükemmel Osmanlı Lügati (1902), Resimli Kamus-i Osmanî (1909), Lügat-i Cudi (1916), Büyük Türk Lügati (1927), Velet Çelebi Sözlüğü (1946)¹⁰⁴

B.24. YAZAR (Author Glossaries) SÖZLÜKLERİ

Batıda çok yaygın olan yazar sözlüklerinden “Shakespeare sözlüğü”,¹⁰⁵ “Molière sözlüğü”¹⁰⁶ gibi belirli bir yazarın eserlerinde geçen sözcüklerin ve deyimlerin açıklandığı sözlükler bizim dilimizde de kısmen yapılmıştır. Mesela Ali Püsküllüoğlu’nun çıkardığı “Yaşar Kemal Sözlüğü”¹⁰⁷ ve Prof. Dr. Özdemir Nutku’nun Shakespeare sözlüğü,¹⁰⁸ Mehmet Akif’in “Safahat Lugatı”¹⁰⁹ bunlara güzel örneklerdir. Türkoloji grubunun Mehmet Akif, Yunus Emre, Evliya Çelebi, Yaşar Kemal, Aziz Nesin ve diğer ünlü yazarlarımızın eserlerinde geçen terimlerden oluşan özel yazar sözlükleri ile seriyi genişletmeleri çok uygun olacaktır.

B.25. SONDAN KAFİYELİ / UYAK (Back Rhyming) SÖZLÜKLERİ

Batıda yaygın olan “kafiye sözlükleri” (rhyming dictionaries)¹¹⁰ bizim dilimizde de yayımlanarak Türkçe’nin sözcük yapısını ve müziğini sergileyerek, şiir yazarların ve ilgililerin hizmetine sunulabilir. Nevzat Erkmen’in çalışmasından alınan aşağıdaki örnekler çoğaltılabilir: *adamak, acılanmak, adlanmak, aklanmak*¹¹¹

¹⁰⁴ Listing of Historical Dictionaries: <https://rowman.com/page/hdseries>

¹⁰⁵ Türkiye Türkçesinin Tarihsel Sözlükleri: <http://turkoloji.cu.edu.tr/ESKI%20TURK%20DILI/8.php>

¹⁰⁶ Dictionary of Shakespeare: <http://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780192800640.001.0001/acref-9780192800640>

¹⁰⁷ Definition de la langue de Molière: <http://www.toutmoliere.net/moliere-de-a-a-z.html>

¹⁰⁸ Püsküllüoğlu, Ali (2006): Yaşar Kemal Sözlüğü, YKB, İstanbul

¹⁰⁹ Nutku, Prof. Dr.Özdemir (2013): Shakespeare Sözlüğü, İstanbul

¹¹⁰ Mert, Talip (2011): Safahat Lugatı, Yağmur Yayınları, <http://www.islamanahartari.com/2011/05/safahat-lugati/>

¹¹¹ Wood, Clement (1992): The Complete Rhyming Dictionary, Dell Publishing, New York, N,Y.

B.26. İNTERNET TERİMLERİ (Internet Terminology) SÖZLÜĞÜ

İnternet kullanıcıları her gün artan ve hızla değişen bir terminoloji kullanmaktadırlar; bu terminolojiyi sözlüklere geçirmek sözlükbilimciliğe ilgi duyan araştırmacılar ve TNet kurumlar için büyük bir meşguliyet ve heyecan vesilesidir.¹¹² Bu çalışmalar devam ettirilmeli ve terimler güncellenmelidir. Sözkonusu internet terminolojilerinde çoğu İngilizce olan bu maddelere zaman zaman Türkçe karşılıklar da bulunmaktadır; bu konuda ilgililerin çabaları dilimize büyük hizmet olacaktır. İnternet terimlerinden bazıları: *attachment, mailing list, MSN, hacker, homepage* ve Türkçeleştirilmiş bazı örnekler: sürüm, ileti, iletim hızı, veri arama, yerel alan ağı¹¹³

B.27. TÜRKÇE THESAURUS; KAVRAMLARA GÖRE SINIFLANDIRILMIŞ (Conceptually Categorized) SÖZLÜKLER

Sinonimler/Antonimler/Hipernimler/ Hiponimler: Batıda 200 yıldır mevcut Thesaurus geleneği¹¹⁴ 2000'den sonra Collins yayınevinin girişimiyle artık kavram maddenin yalnızca eş ve karşıt anlamlarını vermekle kalmayıp bu kavramların ansiklopedik yönlerini de içermektedir.¹¹⁵ Türkçemizin sözcükçülük alanındaki en zayıf yanlarından biri olan “Türkçe Thesaurus” un en kısa zamanda okura kavuşturulması ve Batıdaki örnekleri gibi standart sözlük ile takım oluşturması¹¹⁶ ve TDK sözlüğünün eşi ve destekleyici olarak bir başucu kitabı olarak kullanılması gerekmektedir.¹¹⁷ Böyle bir eş anlam sözlüğünde “güçsüzlük” kavramı şu sözcüklerle karşılık bulacaktır: “aciz, dayanıksızlık, dermansızlık, düşkünlük, halsizlik, acizlik, takatsizlik, zayıflık” biçiminde karşıt anlamı “güç, kuvvet” olarak verildikten sonra “hipernim” yani bir ansiklopedik başlık olarak bu kez de şu sözcükleri içerebilir: “*kas güçsüzlüğü, cinsel güçsüzlük, ruhsal güçsüzlük, ekonomik güçsüzlük*”¹¹⁸

B.28. ONLINE INTERACTIVE (Online Alternative) SÖZLÜKLER

Sözlüklerin internet ortamına taşındığı günümüzde Ekşi Sözlük’ün başı çektiği düzinelerle interaktif sözlüğün¹¹⁹ güncelliğinden yararlanarak kurumsal bir yapı altında kontrollü bir online sözlük oluşturulmalıdır. Hatta bu tür sözlüklerin içerikleri zaman zaman kitap halinde de yayımlanmalıdır. Bu sözlüklerdeki güncel içerik sözlük formatını aşarak ansiklopedi ve köşe yazısı boyutlarına ulaşmış olup güncel kültürü

¹¹² Erkmen, Nevzat (1983): Türk Dilinin Uyak (Kafiye) Sözlüğü; Söz Yayın, İstanbul

¹¹³ <http://www.ttnet.com.tr/kurumsal/destek/bilgi-bankasi/Sayfalar/Internet-Terimleri-Sozlugu.aspx>

¹¹⁴ <http://www.gul.net.tr/sozluk/default.asp?kelime=l>

¹¹⁵ <http://en.wikipedia.org/wiki/Thesaurus>

¹¹⁶ <http://www.collinsdictionary.com/english-thesaurus>

¹¹⁷ <http://www.merriam-webster.com/netdict.htm>

¹¹⁸ http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_esanlamlar&view=esanlamlar

¹¹⁹ Yurtbaşı, Dr. Metin (2014): Sınıflandırılmış Kavramlar Sözlüğü, İstanbul

oluşturan halkın büyük katkısı ile dil ve kültür birleşmektedir. Mesela bu satırların yazıldığı Aralık 2014 tarihindeki en güncel maddeler arasında “Türkiye’nin 3 milyon Suriyelisi”, “Kuzey Marmara Otoyolu”, “Türk Lirası üzerine RTE resminin basılma olasılığı”, “Taksim Topçu kışlası yapılması projesinin tekrar gündeme getirilerek kabuk tutan yaranın kaşınması” gibi güncel konular¹²⁰ ve bunların oluşturduğu güncel sözcükler ve terimler milyonlarca online sözlük okuruna hitap etmekteydi.

B.29. SÖZLÜKLERDE BULUNMAYAN KELİMELER (Words not Found in Dictionaries) SÖZLÜĞÜ

Temel sözlüklere sözcüklerin giriş süreci belli bir seçimle ve süreçle gerçekleşir. Bu süreç içinde bazı sözcükler gözden kaçtığı gibi bazıları ya henüz doğmuş, bazıları ile ise sözlüğe giremeyecek kadar ömürsüz yani “anlık” kullanımlardır.¹²¹ Geçici kullanımlık sözcüklere İngilizce’de “nonce words” derler ve bunlarla ilgili sözlükler internet ortamında bulunur. Türkçemizdeki “anlık oluşum”la ilgili dilbilimsel çalışmalar yapan birkaç araştırmacıya rağmen¹²² bu malzemeleri tarihe not düşmek için yayımlayan kurumlar henüz çıkmamıştır. Eğer böyle bir şey yapılırsa bu “kayan yıldız”larımıza bir süre sonra tekrar rastladığımızda onların ilk kez ne zaman doğduklarını şaşırarak hatırlama imkanı buluruz. “Anlık oluşum”ların büyük kısmının ana sözlüklere girme şansı çok az olabilir. Ama yine de şans verilerek bir yerlere kaydedilirlerse bu, dilimiz ve kültürümüz için bir kazanç olur. Ne yazık ki toplum olarak kayıt geleneğimizin zayıf olduğu dikkate alınırsa bu konuda pek umutlu olamıyoruz. İşte anlık oluşumlara (nonce words) birkaç örnek: *camiperest*, *şirbaz*, *tuşkolik*, *kibledeş*, *ehliyetçi* (*sürücü kursu*), *gerçektenlikle* (*konusucunun anlatımını yalansız yaptığını belirtmek için türettiği sözcük*”; *krş.* *İçtenlikle*), *göndermeç* (*telefon ve bilgisayar klavyesindeki giriş tuşu ‘enter key’*), *hatalık* (*hatalı davranış*), *iletişken* (*iletişimi ve sosyal ilişkileri iyi insan*; *karanlıklandırma* (*karanlık hâle getirmek*), *sakıngaç* (*çekingen, utangaç*) *saklamalık* (*yiyecek saklayıcı kap*) *sodalık* (*soda şişesi*), *soymacık* (*patates soyma gereci*) *takıcılı* (*esprilerle insanlara takılmayı seven kişi*) *ayak ısıtan* (*çorap*), *bebek kafesi* (*kundak*), *beli patlamak*, *cami türküçüsü* (*çocuk dilinde müezzin*), *canlı telefon* (“3G’li telefon), *çeksil* (*tuvalet kağıdı*).

¹²⁰ ozgursozluk, eksisozluk, uludagsozluk, eskisehirsozluk, bilgisozluk, itusozluk, odtusozluk, vs

¹²¹ <https://eksisozluk.com/>

¹²² Sebzecioğlu, Turgay (2013): Anlık Oluşum ve Türkçe Anlık Oluşum Süreci, Dil ve Edebiyat Dergisi, 10:3, 17-47, 2013.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Türk dilinde bin yıl öncesinin Divan-ı Lügat-üt Türk'den beri mevcut olan sözcükçülük geleneğinin son dönemde içerik ve çeşitlilik yönünden hayli zenginlik kazanmasına rağmen henüz bu alanda Batı standartlarına ulaşamadığımızı görmekteyiz. Devletimizin ve çeşitli yayınevlerimizin çabalarına rağmen bu konuda araştırma yapan sözlükbilimcilerin araştırmalarına, ulusça dil bilincimizin artmasına ve Türkçe gibi zengin bir dilin yapısına uygun sözlük türlerinin okura sunulmasına acil ihtiyaç vardır. Ancak bu yöndeki çabalarımızla yüce önderimiz Mustafa Kemal Atatürk'ün “Türk dili, dillerin en zenginlerindedir, yeter ki bu dil bilinçle işlensin” beklentisine ve bilimsel alanda da “muasır medeniyetler seviyesine” ulaşmış olabiliriz.

KAYNAKLAR

- AKTUNÇ, Hulki (2006). Türkçe'nin Büyük Argo Sözlüğü, YKB, İstanbul
- AYVERDİ İlhan, Ahmet Topaloğlu (2007). Türkçe Sözlük, Kubbealtı Lüğati, İstanbul
- BALTALAR, Hasan (2008). dil geliyor ama nasıl; bir kara mizah yazısı <http://www.hasanbaltalar.com/index.php?id=57>
- BİNGÖL, Zekeriya (2013). Sözlük ve Sözlükçülük Üzerine bir Araştırma, , Muğla Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Muğla, Akademik Bakış Dergisi, 9. sayı
- BİNGÖLÇE, Filiz (2010) Kadın Argosu Sözlüğü 1, 2, Osmanlı Argosu Sözlüğü, Asker Argosu Sözlüğü, Futbol Argosu Sözlüğü
- CANAN, Seçkin (2014). Sosyal Medya jargonu için (anlamsal) sözlük, <http://aseckincanan.com/2013/04/sosyal-medya-jargonu-icin-sozluk/#.VHm3HNKsVWI>
- CEPE, Naci (2012) Dilimizde yozlaşmalar ne zaman duracak?, Gönül Sitesi, 26.11.2012
- DARAGO, Reşad Nuri (1963). Fransızcadan Türkçeye Yeni Lügat, Kanaat Yayınevi, İstanbul
- Definition de la langue de Molière: <http://www.toutmoliere.net/moliere-de-a-a-z.html>
- DEMİRCİ, Kerim (2008). Örtmece (Euphemism) Kavramı üzerine, Milli Folklor, <http://www.millifolklor.com/tr/sayfalar/77/22-34.pdf>
- Dictionary of Shakespeare: <http://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780192800640.001.0001/acref-9780192800640>
- ERGENÇ, İclal (2002). Konuşma Dili ve Türkçenin Söyleyiş Sözlüğü, Multilingual, İstanbul
- ERKMEN, Nevzat (1983). Türk Dilinin Uyak (Kafiye) Sözlüğü; Söz Yayın, İstanbul
- EYÜPOĞLU, Ali (2014). Lümpen Sözlüğü, <http://www.milliyet.com.tr/lumpen-sozlugu/magazi/ydetay/1867657/default.htm>

- FRANCOIS Caradec, François (çev. Ceyda Akaş) (2006). Beden Dili Sözlüğü, Kitap Yayınları, İstanbul
- HOLDER, R. W. (2008). A Dictionary of Euphemisms, Oxford Paperback Reference, London
- IŞIK, Selen (2010). Pucca Günlükler, Okuyan-Uş, İstanbul
- KATHARİNA Kemer (2014). Onlinewörterbücher in der Wörterbuchkritik, Ein Evaluationsraster mit 39 Beurteilungskriterien
- MARCOCOSTA Pilar, León Araúz, Pamela Faber, Chantal Pérez Hernández (2008). LSP dictionaries and their genuine purpose: a frame-based example from Marcocosta
- McIntosh Colin, Ben Francis, Richard Poole (2009). Oxford Collocations Dictionary
- MERT, Talip (2011). Safahat Lugati, Yağmur Yayınları, <http://www.islamanahitari.com/2011/05/safahat-lugati/>
- Milli Eğitim Bakanlığı (2004). Örnekleriyle Türkçe Sözlük, İstanbul
- Modül 2: Temel İlkeler ve Yöntemler Terminoloji Çalışması - Uygulama Kılavuzu 6.5 Veri Giriş Kuralları: Tanımlar büyük harfle başlar, noktayla biter.
- MUTLU, Prof Dr Erol (2012). İletişim Sözlüğü, Sofos Yayınları, İstanbul
- NUTKU, Prof. Dr.Özdemir (2013). Shakespeare Sözlüğü, İstanbul
- OĞUZ, Betül Bülbül (2012) Sosyal medya dilinin görüntüsel gösterge boyutu ve bunun dile etkisi, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
- PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali (2006). Yaşar Kemal Sözlüğü, YKB, İstanbul
- PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali (2010). Büyük Türkçe Sözlük, Arkadaş, Ankara
- SEBZECİOĞLU, Turgay (2013). Anlık oluşum ve Türkçe anlık oluşum süreci, Dil ve Edebiyat Dergisi, 10:3, 17-47, 2013.
- SERHATLI, Serdar Müteferrika (2014). Açık Gazete: Kadınlar bunları söylüyor da biz mi duymadık. <http://www.acikgazete.com/kultur-sanat/2012/02/18/kadinlar-bunlari-soyluyor-da-biz-mi-duymadik.htm?aid=45574>
- Sesteş kelime örnekleri: <http://sestes-kelime-ornekleri.nedir.org/> sestes kelimeler
- TDK (2011). Hece Yapısı ve Satır Sonunda Kelimelerin Bölünmesi: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=208:Hece-Yapisi-ve-Satir-Sonunda-Kelimelerin-Bolunmesi&catid=50:yazm-kurallar&Itemid=132
- TDK (2011). Türkçe Sözlük, Ankara
- Türk Hematoloji Derneği (2014). Genetik Terimleri Sözlüğü, <http://www.thd.org.tr/thdData/Books/723/genetik-terimler-sozlugu.pdf>
- WOOD, Clement (1992). The Complete Rhyming Dictionary, Dell Publishing, New York, N.Y.
- YAMAN, Doç.Dr. Ertuğrul (2014). Beden Dili, <http://pdb.ormansu.gov.tr/Personel/Files/Beden%20Dili.pdf>

- YENİSOY, Prof. Dr. Hayriye Süleymanoğlu (2014). Türkçe'nin Ters Sıklık Sözlüğü, Hatiboğlu Yayınları, İstanbul
- YURTBAŞI, Dr. Metin (2014). Çağdaş Türkçe Sözlüğü, Excellence, İstanbul
- YURTBAŞI, Dr. Metin (1994). Sınıflandırılmış Türk Atasözleri, Ankara
- YURTBAŞI, Dr. Metin (2007). Body Language Dictionary, Dictionary of 2007, İstanbul
- YURTBAŞI, Dr. Metin (2007). Türkçe-İngilizce Sözlük, İstanbul
- YURTBAŞI, Dr. Metin (2014) Türkçe Thesaurus, İstanbul
- YURTBAŞI, Dr. Metin (2014). A Dictionary of Turkish Proverbs, Excellence, İstanbul
- YURTBAŞI, Dr. Metin (2014). Çağdaş Türkçe Sözlük, İstanbul
- YURTBAŞI, Dr. Metin (2014). Neolojizmler Sözlüğü, İstanbul
- YURTBAŞI, Dr. Metin (2014). Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü, Excellence, İstanbul
- YURTBAŞI, Dr. Metin (2014). Sınıflandırılmış Deyimler Sözlüğü, Excellence, İstanbul
- ZENGİN, Prof. Dr. Dursun (2009). Türkçenin Tersine Sözlüğü, Kurmay Yayınevi, Ankara 2009

